

ANDRZEJ
SZCZYPIORSKI

Frumoasa doamnă
Seidenman

Traducere din limba polonă și note de
Constantin Geambașu

I

În cameră domnea penumbra, fiindcă judecătorului îi plăcea penumbra. Gândurile lui, de obicei neîncheiate și confuze, alunecau în capcana luminii fără bucurie. În lume totul este obscur și confuz, iar judecătorului îi plăcea să analizeze lumea, de aceea obișnuia să stea într-un colț al salonului uriaș, într-un fotoliu-balansoar, cu capul lăsat pe spate, astfel ca gândurile lui să se legene alene în ritmul balansoarului pus în mișcare printr-o ușoară atingere când cu un picior, când cu celălalt. În picioare avea papuci de pâslă până la glezne, prinși cu catarama de metal. Când aluneca asupra lor lumina veiozei cu abajur, cataramele aruncau o reflexie albăstruie pe fondul covorului.

Croitorul Kujawski se uita cu luare-aminte la cataramele pâslarilor judecătorului și calcula în sine să pierdere pe care ar fi suportat-o achiziționând de la judecător tabloul cu ramă aurie ce atârna pe perete. Tabloul înfățișa un tip gol, cu coarne, stând pe un butoi de vin. Croitorul Kujawski socotea că e diavolul, unul dintre drăcușorii aceia veseli, înclinați spre pahar și șotii cu femeile, pe care pictorii de demult îi pictau cu plăcere, cel mai adesea pe un fundal destul de întunecos și puțin transparent, unde cu greu puteai întrezări o moară de apă sau ruinele unui castel antic. Nu erau, ce-i drept, niște tablouri prea frumoase, dar

aveau prețul lor, iar croitorul își plasa banii în opere de artă, fiindcă era patriot și om de cultură.

— Așadar, dumneata spui, iubite prieten, zise judecătorul Romnicki, că te-ai săturat de tot războiul ăsta. Gata cu războiul! Orice am spune, pacea este firească pentru oameni. Toți dorim pacea, așa te-ai exprimat...

— Așa m-am exprimat, spuse croitorul, luând seama la diavolul de pe butie.

Își reaminti deodată că numele diavolului este faun și îl cuprinse o liniște dulce și înviorătoare.

— De acord. Așadar, să se termine cu războiul, zise judecătorul. Numaidecât. Din clipa asta... Ai vrea, nu, dragă prietene?

— Păi, cine n-ar vrea, domnule judecător?

— Te rog să te gândești bine. Vorbesc absolut serios. Pacea este lucrul cel mai important, nu-i așa? Deci terminăm cu războiul. Chiar din momentul acesta, fără nicio zăbavă. Fii atent, iubite domnule Kujawski. Unde sunt sovieticii? Să presupunem că sunt pe linia Donului. Anglo-saxonii? În Africa de Nord. Perfect. Așadar, dragul nostru Adolf Hitler stăpânește Europa. Și astăzi încheiem războiul, domnule Kujawski. Fiindcă dumneata ai fost amabil să observi că pacea este mult mai importantă, nu-i așa...?

— Domnule judecător, interveni Kujawski. Cum așa? Cu nemții în ceafă?

— Hotărăște-te, stimată prieten. De altfel, de mâine ei se vor schimba. Se va instaura pacea, pacea! Mai întâi preliminariile, se subînțelege, apoi conferința de pace, anumite concesii de o parte și de alta. Sovieticii vor vrea una, Hitler alta, anglo-saxonii cu totul altceva, dar dumneata ești de părere că pacea este cea mai importantă și de aceea

ei trebuie să se înțeleagă, pentru asta are lumea diplomați, bărbați de stat, diverse cancelarii deschise și tănuite, schimb de documente, țilindri, limuzine, șampanie, pace pentru oamenii de bună-credință, domnule Kujawski.

— Domnule judecător... mormăi croitorul.

— Dumneata asta ai vrut, asta ai! strigă judecătorul cu o voce fermă. Acum, te rog, fără figuri. Pentru figuri există destui oameni pe lumea asta. Ah, dragă prietene, capul sus... Doar avem pace! Și pentru că avem pace, ocupații vor fi mai puțin cumpliți. E adevărat, suntem în sclavie. Dar ne-am obișnuit, iubite domnule Kujawski. În definitiv, amândoi ne-am născut în sclavie și în ea o să murim. Da, da... Firește că la început ne vor exploata crunt. Paisprezece ore de muncă grea pe zi. Un castron de zeamă goală. Biciuiri, lovituri... Dar, după un timp, asta va trece. Întrucât s-a instaurat pacea, nu vor mai avea șansa de a-și face noi sclavi. Trebuie să aibă grijă de cei care lucrează pentru ei. Sus capul, iubite domnule Kujawski. N-o să treacă prea mulți ani și vom lucra opt ore pe zi, o să ne dea cartele, o să fie și cafea, și ceai, cum altfel, de vreme ce e pace mondială, de vreme ce trebuie să facem negoț reciproc... Ce, doar n-o să bea englezii tot ceaiul indian! Oare nu livrează sovieticii petrol, grâu, cartofi și mai știi eu ce? O să trăim, iubite domnule Kujawski, sub cizmă străină, asta nu se poate tăgădui, dar în pace, fiindcă de astă-seară va stăpâni pacea mondială, bunul cel mai de preț al omului și al omenirii, la care aspiră atât de evlavios sufletele noastre chinuite, sufletelele prostuțe, domnule Kujawski, dezonorate de sclavie, deprinse cu smerenia, umilința, slugărnicia, nu astăzi, firește, ci după un timp, după câțiva anișori, când ne vor da școli proprii, păi, cum altfel, cu limba noastră

maternă la toate orele fără excepție, când vom mânca pâine cu slănină, ba poate vom avea parte din când în când și de o sticlută de coniac franțuzesc sau de un hering suedez, ori de un trabuc cubanez! Gândește-te numai, iubite prieten, câte virtuți și fapte demne de recunoștință vor prinde viață sub cerul păcii europene... Cât de voioasă va fi viața micilor noștri sclavi, a acestor băieței și fetețe care vor primi bomboane de la stăpânii lor, chiar și jucării colorate, căci vor avea grijă de copii, îi vor duce în grădinițe, pentru ca ei să fie sănătoși și puternici, pentru a putea munci zdravăn mai târziu, primind o remunerație modestă, dar demnă, bilete la odihnă sau tratament, în acord cu principiul *Kraft durch Freude*, adică forță datorată bucuriei, deci trebuie să te odihnești, să te tratezi, să-ți plombezi dinții, să te hrănești rațional și să duci un mod de viață igienic, pentru că asta e condiția indispensabilă a muncii eficiente și disciplinate și, după cum știi, iubite domnule Kujawski, *Arbeit macht frei*, adică munca îl face pe om liber, și-l face liber mai ales sub cerul auriu al păcii europene. N-o să ne lipsească decât un singur lucru! Dreptul de a ne împotrivi. Dreptul de a spune cu voce tare că noi dorim o Polonie liberă și independentă, că vrem să ne curățăm dinții și să ne odihnim în felul nostru, să procreăm și să lucrăm în felul nostru, să gândim, să trăim și să murim în felul nostru. Doar asta o să ne lipsească sub cerul păcii europene, pe care dumneata, prietene, o consideri bunul cel mai de preț.

Croitorul Kujawski își umezi buzele cu vârful limbii. Cataramele de la pâslarii judecătorului, care cu o clipă în urmă îi aminteau de niște stele mici, lucioase, îi păreau acum ochii unui animal sălbatic.

— Ce tot spuneți, domnule judecător, mormăi el. Eu doresc pacea, se înțelege, dar în alte condiții. Mai întâi Hitler ăsta să se ducă la dracu'...

— Pentru a se duce la dracu' e nevoie de un război lung, domnule Kujawski, răspunse judecătorul.

— N-are decât să fie un război lung, dar pe el trebuie să-l ia dracu'!

— Ei, cum e, prietene? Nu-ți mai convine pacea începând din seara asta? Din nou ai chef de luptă? Nu sunt de ajuns toate nenorocirile de până acum? În dumneata se află un astfel de călău sângeros? La asta nu mă așteptam, domnule Kujawski! Nu vă sunt de ajuns jertfele, incendiile, sângele polonez și nepolonez vărsat în lume?

Judecătorul începu să râdă zgomotos. Încetă să se mai legene. Ochii animalului sălbatic se stinseră.

— De acord, prietene, spuse. Până la urmă, ne-am înțeles. Ține minte, domnule Kujawski! Noi trebuie să avem în vedere mereu Polonia, spiritul polonez, libertatea noastră. Ce pace europeană, astea-s aiureli pentru idioți, Polonia, Polonia, înțelegeți? Nu am dreptate?

— Sigur că aveți dreptate, domnule judecător, răspunse Kujawski. Dar eu sunt un biet om, nu numai ca rang, ci și ca intelect.

— Să nu mai spui așa ceva niciodată cu voce tare! Pereții au urechi. Poate că se află acolo niște demiurghi primitivi care abia așteaptă ca oamenii să-și piardă încrederea în propriul intelect, să înceapă să ezite înăuntrul lor și să fie roși de îndoiala dacă nu cumva au într-adevăr un intelect prăpădit, așa cum ai binevoit să te exprimi dumneata.

— Demiurgi? repetă croitorul. N-am auzit. Un fel de instalatori?

— Ei sunt, stimate domn, niște specialiști în izbăvirea omenirii. Nici nu prinzi de veste cum ies unul după altul din vreo gaură. Ei poartă în buzunar piatra filosofală. Fiecare are altă piatră și își tot aruncă între ei aceste pietre, numai că, de obicei, nimeresc în capetele oamenilor cumsecade, cum suntem dumneata și cu mine... Vor să ne aranjeze viitorul după pofta lor. Și trecutul vor să ni-l aranjeze după pofta lor. Nu te-ai întâlnit cu așa ceva până acum, domnule Kujawski?

— Poate că m-am întâlnit, spuse împăciuitor croitorul și iarăși privi avid spre faunul din rama aurie.

— Pe de altă parte, continuă judecătorul, remarca cu privire la instalatori mi se pare foarte interesantă. Să nu fiu cumva proroc, iubite domnule Kujawski. Deoarece s-ar putea să vină ziua când ei o să ne dea drumul la toți în hazna. Frumos o să mai arătăm.

— În privința tabloului, domnule judecător, spuse timid croitorul, aș lua faunul ăsta chiar azi. Rama o calculați separat. O să sosească băiatul cu ricșa, îl împachetează în hârtie, îl leagă cu o sfoară și pleacă liniștit.

— De plecat, pleacă, domnule Kujawski, dar aș fi bucuros să-ți aud propunerea.

— Domnule judecător, ați pomenit față de domnul Pawel că parțial s-ar putea și în natură.

— Cum să nu. Ar fi foarte bine. Mă gândesc îndeosebi la ceva grăsime și la carne.

Kujawski îndreptă glumeț degetul spre judecător și spuse:

— Domnul judecător este foarte inteligent, îi merge capul la afaceri.

Spuse aceste cuvinte pe un ton vesel, dar cu o oarecare neliniște în suflet, fiindcă nu era sigur dacă se cuvine să i se adreseze astfel judecătorului. Croitorul Kujawski avea la el mai mulți bani decât ar fi văzut judecătorul într-un an întreg, și totuși, se simțea jenat în fața bătrânului domn din fotoliu, nu numai fiindcă judecătorul îi făcuse bine cândva, ci dintr-un motiv absolut simplu, pentru că își cunoștea locul său pe pământ. Nu sosiseră încă vremurile când banul și puterea vor ajunge să hotărască poziția omului. Croitorul aparținea unei epoci care fusese întemeiată pe o anumită ordine spirituală, fragilă ca porțelanul, dar și rezistentă ca apeductul roman. Pe atunci importantă era ierarhia sufleteilor omenеști și toți știau că pe pământ există o noblețe care vine nu de la naștere, ci din interiorul fiecăruia. Așadar, Kujawski îl privi, ușor încurcat, pe judecător. Acesta începu să râdă din toată inima.

— Aș vrea eu, iubite domnule Kujawski, aș vrea, nu tăgăduiesc acest lucru, spuse el senin.

Era sensibil ca un seismograf, avea o sensibilitate aparte, pe care poeții o numesc inteligența simțurilor, așa că adăugă:

— Dar soarta a făcut să te cunosc pe dumneata, care ai cap pentru noi amândoi. Mă bizui întru totul pe propunerea dumitale.

Și adăugă numaidecât, pe un ton ferm, pentru a nu-l necăji pe Kujawski și a nu afecta plăcerea târguiei:

— Dar mă voi tocmi zdravăn, iubite domnule Kujawski.

— Se-nțelege, răspunse croitorul.

Se gândea că va plăti ceva mai mult, numai să se așeze iarăși pe canapeaua roasă din salonul învăluit în mirosul de obiecte vechi și în praful de pe numeroasele cărți.

II

Pawełek Kryński deschise ochii și-și privi palmele. Întotdeauna după ce se trezea își privea palmele. Au devenit oare vineții și moarte, cu unghiile înnegrite, emanând otravă cadaverică, sau mai sunt încă ale lui, mai sunt vii? Pawełek, așa cum îi spuneau toți de copil, avea să împlinească în curând nouăsprezece ani. La această vârstă, omului din acele vremuri i se întâmplau cele mai neobișnuite lucruri. Înțelegea bine diferența dintre sexe și își pierduse încrederea în nemurire. Abia mai târziu putea s-o recapete, dar bărbăția timpurie, asemenea bătrâneții respectabile, îl va fi deprins deja cu moartea. Pawełek Kryński pășea deci în etapa când dragostea și moartea devin prietene nedespărțite ale bărbatului. Gândurile lui nu se îndepărtau nicio clipă de ele.

Câțiva ani mai târziu, băiatul de optsprezece ani care ar fi dovedit o asemenea răbdare și teamă ar fi fost caraghios. Dar Pawełek aparținea epocii în care tinerii voiau să fie adulți. Ei purtau de la cincisprezece ani costume bărbățești și cereau îndatoriri și răspundere. Fugeau de copilărie, fiindcă durase prea mult. Copiii nu au onoare, iar ei doreau să aibă onoare cu orice preț.

Deschise ochii și își privi mâinile. Erau ale lui. Liniștit, își băgă capul în pernă. Noaptea fusese la el Henio. Dar trăsăturile lui Henio i se păreau confuze, iar vocea atât de

înceată, încât Pawełek nu deslușea cuvintele. Doar gestul lui Henio putea fi perceput. Ca întotdeauna în timpul visului, Henio dădea un semn. Pawełek îi spuse: „Unde ești, Henio?“, dar nu primi răspuns. Nu-i plăcea acest vis care se repeta mereu de la un timp, dar când se trezea cu sentimentul că Henio nu-l vizitase în timpul nopții, nu era în apele sale. Unde o fi dispărut arătarea? se întreba Pawełek.

Deschise ochii și își privi mâinile. Se gândi că își neglijează contactul cu Dumnezeu. Nu credea în Dumnezeu atât de tare ca mai înainte, și apoi purta în el scepticismul, revolta, sarcasmul și ezitarea, numai că îi era teamă de mânia cerului. Se bizuia pe răbdarea cerului, dar îi era teamă de mânia lui.

Mâinile îi erau tuciurii, puternice. Respiră ușurat. Se ridică din pat. Avea de făcut în ziua respectivă multe lucruri importante, care cereau bărbăție și demnitate. La capătul divanului se aflau două femei. Doamna Irma, aurie, violetă și frumoasă, de care se despărțise. Monika, argintie și sumbră ca icoanele rusești, pe care începuse să o iubească pătimaș.

Doamna Irma era prima dragoste a lui Pawełek, de la vârsta copilăriei. Înainte de război, ea locuise într-un apartament vecin la același etaj al clădirii. Când începuse să o iubească pe doamna Irma, Pawełek avea cincisprezece ani. Ea era soția medicului Ignacy Seidenman, röntgenolog și om de știință. Doctorul îl îndrăgea pe Pawełek. Întâlnindu-l pe scări, îl întreba de școală, îl servea cu bomboane, iar o dată îl invitase chiar în cabinetul său, unde se afla un aparat pentru radiografia röntgen. Doamna Irma era o blondă frumoasă, cu ochi albaștri și siluetă suplă. Încă dinainte de război îi apărea lui Pawełek în vis. El se trezea atunci buimac, nerecunoscându-și propriul trup, febril, încordat, dureros.

Doamna Irma avea în ea ceva maladiu, provocând de-a dreptul suferința. Când doamna Irma îl trata cu bomboane sau ciocolată, se simțea umilit. Ar fi dorit să cucerească pentru ea țări exotice, să jefuiască fortărețe, să învingă hoardele dușmane. Nu se puteau înțelege și regăsi. El plutea spre doamna Irma pe o corabie, pe o navă cu o sută de tunuri, pe o luntre indiană, iar ea se apropia cu pralinele în mână. Apoi încetase a mai vâsli pe canoe, cu pene pe cap. Doamna Irma rățacea prin Varșovia, furișându-se. Evreică văduvă, cu figură nordică, plină de fermitate. Era război. Pawełek frecventa cursurile clandestine și se străduia să câștige câte ceva pentru a-și ajuta mama. Tatăl se afla într-un lagăr de prizonieri de război în Germania. Atitudinea lui Pawełek față de doamna Irma devenise protectoare și încărcată de durere.

Doctorul Seidenman murise înainte ca războiul să izbucnească, doamna Irma trăia singură și se mutase în partea germană. Pawełek își găsea totdeauna timp pentru ea. Se putea bizui pe ajutorul lui. Ea încerca să protejeze arhiva științifică a soțului, astfel încât după război röntgenologia să se poată dezvolta datorită descoperirilor și observațiilor doctorului Ignacy Seidenman. Pawełek o ajuta pe doamna Irma. Ea era tot mai frumoasă. El se temea pentru soarta ei. Îl chinuia gelozia. Doamna Irma avea treizeci și ceva de ani și îi dădeau târcoale diferiți bărbați.

Pawełek își luă bacalaureatul la cursurile clandestine. Câștiga câte ceva, făcând pe intermediarul în comerțul cu opere de artă. Oameni de cultură cândva înstăriți vindeau în timpul ocupației tablouri, mobilă, cărți. Trebuiau să trăiască din ceva. Din surse nu totdeauna curate se nașteau averi noi, uneori fabuloase, provenite parțial din economia subterană,

fără care țara nu ar fi putut să existe, fiind crunt exploatată de mașina de război hitleristă, iar parțial din jefuirea avuției evreiești; o mare parte din pradă o luau nemții, dar nime-reau și în mâinile polonezilor unele fărâme deloc de lepădat. Pawełek se mișca la granița dintre colecționarii ruinați din perioada dinaintea războiului, care vindeau mobila și biju-teriile boierimii, posesorii cândva înstăriți ai unor gravuri, pânze și servicii de argint, și un grup mic, dar vigilent și descurcăreț de carieriști, veșnic flămânzi și nesățui, duri, reci și vanitoși, printre care se nimereau uneori cunoscători și iubitori de lucruri frumoase, poate umiliți de soartă înainte de război, foști călători pe cărări lăturalnice, care au putut ajunge în sfârșit pe drumul principal, luându-și revanșa asupra concurenților altădată mai norocoși. În general, la mijloc erau interese destul de obscure, dar se nimereau și oameni de talia croitorului Kujawski, colecționar bogătaș, care, spre uimirea clienților săi, se prezenta adesea ca om cu inimă bună și gesturi largi. Pawełek se ținea după croitor, iar croitorul îl îndrăgea pe Pawełek. Un timp formaseră un cuplu nedespărțit, apoi relațiile s-au mai relaxat, nu din ca-uză conflictelor comerciale, ci a orelor lui Pawełek la univer-sitatea clandestină, precum și a dramelor sale sentimentale.

Acesta o cunoscuse pe Monika. Avea optsprezece ani, părul ca pana corbului, tenul argintiu, un profil de camee, grația unei răpitoare leneșe. În toamna târzie a anului 1942, Pawel o sărută pe Monika. Ea avea gura rece, buzele strânse, ochii ostili.

— Să nu mai faci asta niciodată! îi spuse. Niciodată.

Dar câteva zile mai târziu o sărută iarăși. Și Monika îi răspunse la sărut. El simți că moare. O iubea pe Monika. Era frumoasă, deșteaptă și bună. Pe lângă ea, Pawel nu era

nimic. O pietricică de pe drum. O frunză de toamnă. O stafie fugărită. Odată, în timp ce mergeau cu ricșa, îi puse mâna pe genunchi. Ea înțepeni. Își retrase mâna. Simți aripa morții deasupra capului. În altă zi, în timp ce mergeau pe Marszałkowska, îl întâlniră pe Kujawski. Acesta își scoase pălăria. Era un om de mare delicatețe și ținea la manierele alese.

Monika spuse:

— Ce omuleț caraghios!

Pawel recunoscă că domnul Kujawski este un omuleț caraghios. Dar după o săptămână, când făcură o afacere împreună, croitorul își aminti de Monika.

— Domnule Pawel, aveți noroc.

— La ce vă referiți, domnule Kujawski?

— Domnișoara aceea de pe Marszałkowska este extrem de frumoasă...

Ezită o clipă, apoi dădu din cap și adăugă:

— Extrem? Ce tot spun eu. Este infinit de frumoasă...

Pawel consideră că domnul Kujawski este un om înțelept și un serios cunoscător de artă.

Pawel o iubea pe Monika, dar o iubea și pe doamna Irma. Erau două iubiri diferite. Alături de Monika ar fi dorit să trăiască toată viața, cu doamna Irma, câteva ore. Alături de Monika ar fi vrut să îmbătrânească, iar lângă doamna Irma să se maturizeze. Dar trăia vremuri cumplite. Dorințele lui nu se împlăteau. Prima destăinuire a iubirii avea să i-o facă doamnei Irma când aceasta era o femeie foarte bătrână, pe terasa cafenelei de pe *avenue Kléber* din Paris. Trecuseră treizeci de ani de la moartea frumoasei Monika. Niciuna dintre aceste femei nu a marcat personalitatea afectivă a lui Pawel. Femeile care și-au lăsat amprenta

asupra vieții lui abia urmau să apară. Dar doamna Irma și Monika l-au familiarizat pe Pawel cu moartea, fapt pentru care le păstra recunoștință.

Privindu-și mâinile și ridicându-se din așternut, nu simțea totuși recunoștință. Era vioi și ferm. Hotărî ca în ziua aceea să termine o dată pentru totdeauna cu dragostea față de doamna Irma și să-și ofere întreaga inimă Monikăi. Încă mai credea că este stăpânul propriilor opțiuni. Credea în libertate. Trebuie să-l iertăm. Nu avea nici nouăsprezece ani.

Se spală cu apă rece, pufăia, era aproape fericit. Nu întru totul însă, fiindcă își aminti din nou de Henio Fichtelbaum. Prieten de pe băncile școlii. Elevul de confesiune mozaică Henio Fichtelbaum. Cel mai bun prieten din copilărie, din anii de adolescență și de maturitate timpurie. Henio Fichtelbaum, cel care îl ajuta pe Pawel la problemele de matematică. Frumos, capricios, sumbru, concentrat.

Existau clipe când se urau. Henio își țuguia buzele.

— Mă doare-n cot de tine, Pawel! îi spunea și o lua printre copacii din Grădina Saxonă, micuț, dezagreabil, cu ghiozdanul în spate.

Pawel izbea cu piciorul castanele, plin de o furie nepuțincoasă. Se urau. Uneori se întâmpla ca Henio cel crud să se întoarcă. Nu mai avea buzele țuguiate, se uita în jos spre picioare și lovea și el castanele.

— Fie, spunea, putem să mergem împreună până pe Królewska.

Alteori Pawel pornea în goană după Henio.

— Stai! Așteaptă! Merg cu tine...

Erau indieni. Erau abisinieni. Henio își arunca pe umeri un pled înflorat și-i spunea lui Pawel:

— Sunt Haile Selassie! Tu ești comandantul oștilor mele.

Uneori Pawel lua pledul și era el împăratul. Scoteau țipete de luptă. Italienii o luau la fugă. Henio trăgea cu tunul, Pawel cu pistoalele. Trăgeau cu arcul, aruncau sulița.

Lui Henio Fichtelbaum îi plăceau dulciurile, lui Pawel, filmele. Se ciondăneau. Henio voia să mănânce ciocolată, iar Pawel să meargă la cinema. Se contraziceau, dar despărțirea ar fi fost insuportabilă. Ciocolata fadă, filmul plictisitor. Erau prieteni de felul celor pe care oamenii maturi nu-i întâlnesc niciodată. Mureau unul pentru altul în timpul jocului, dar erau în stare să moară cu adevărat, fiindcă nu înțelegeau încă moartea, deci nu se temeau de ea; le lipsea imaginația morții.

Apoi nu le-a mai lipsit imaginația. În 1940, Henio Fichtelbaum a fost dus în ghetou. Doi ani mai târziu, a evadat și a venit la Pawel. Pawel l-a ascuns într-un loc perfect, la un ceasornicar. Henio Fichtelbaum locuia în pod. Acolo Pawel îi ducea cărți și informații. Henio se revolta, făcea mofturi. Experiența ghetoului se atenuase în memoria lui.

Podul îl sufoca.

— E ca o închisoare! spunea Henio Fichtelbaum.

— O, Doamne, Henio, nu ești întreg la minte. Unde o să fie mai bine? Trebuie să ai răbdare.

— Vreau să ies în stradă, Pawel.

— Exclus!

— Ies!

— Ești un cretin, un idiot, un nătărău! striga Pawel.

Henio nu ieșea. Apoi nu mai putu rezista să stea închis. Pawel se scandaliza.

— Vezi că totul e în ordine, spunea flegmatic Henio Fichtelbaum. Am fost în oraș și nu mi s-a întâmplat nimic.

— Tu nu ai minte! striga Pawel.

Erau prieteni. Henio cedă iarăși. Nu din teamă pentru viața sa, ci din iubire față de Pawel. Însă două luni mai târziu dispăru fără urmă. Pawel se ruga de zor. Treceau săptămânile fără nicio veste. Trecuse toată iarna. Henio nu mai exista. Doar târziu în noapte, când Pawel adormea, Henio apărea în întuneric și dădea câte un semn. Este semnul vieții, se gândea Pawel și îl lua somnul. Dimineața îl trezeau femeile. Doamna Irma și Monika. Toți trei se desprindeau din visele lui Pawel. Henio Fichtelbaum lipsea. Rămânea în continuare teribil de absent. A murit, își spunea Pawel în cursul zilei. Dar noaptea sosea iarăși și el dădea un semn.

Apoi a continuat să vină, ani la rând. Lumea în care rămăsese Henio nu mai exista, și totuși, el apărea noaptea și-i dădea lui Pawel câte un semn. Pawel gândea atunci că este semnul morții, nu al vieții. „Nu mă striga — se adresa el umbrei lui Henio Fichtelbaum — tu nu ai dreptul să strigi“. Adormea fără teamă, fiindcă era conștient că Henio Fichtelbaum nu este trimisul lui Dumnezeu, ci doar semnul unei bune memorii. Poate că-i totuna, gândea uneori.

Dar credea că Dumnezeu este și iubire.

La drept vorbind, s-ar putea spune că Pawel era un ales al sorții. Supraviețuise războiului și cunoscuse dragostea. Este uimitor. Aproape un copil al norocului! Când avea ceva mai bine de douăzeci de ani, i se părea că totul s-a consumat până la capăt. Orașul era pentru el lumea întreagă. Nici măcar întregul oraș, ci doar miezul lui, străzile dintre Belvedere și Castel, malul Vistulei și cimitirul Wola. Aici aerul, cerul, pământul erau altfel. Casele închideau orizontul. Copil fiind, bătuse fiecare colț al acestui petic